

JE LI BOL SPASONOSNA?

Živan Bezić

»Bol je plemstvo jedino na svijetu«
(Ch. Baudelaire)

Patnja je neminovna činjenica s kojom moramo svi računati. Dok ne budemo razumjeli njezin duboki smisao i dok ne budemo naučili način kako ćemo je prevladati, ne ćemo postati zreli ljudi i svjesni kršćani.

Na srcu mi je još jedna stvar. Jubilarna godina Otkupljenja, koju smo upravo preživjeli, potaknula je papu Ivana Pavla II. da nam daruje svoju bogatu encikliku *Salvifici doloris*,¹ koja je vrijedna naše vjerničke pažnje. Ne samo zato što ju je napisao glavar Katoličke Crkve, nego još više stoga što ju je sačinio svojim iskustvom čovjek koji je u čitavo svom životu i sam mnogo trpio.

Fenomen boli

Pojava boli je *o p é a*, posvudašnja i očigledna.

Svijet je prepun boli, prezasićen je njome. Ona ga prožima skroz nas- kroz, kao da je jedino na njoj i zidan. Ona mu prožima temelje i za- kone, rođenje, život i smrt. Ne vidiš joj nigdje kraja ni granice, ali isto tako ni smisla ni svrhe. Najplemenitije stvorenje planeta, čovjek, dijete je boli, a nije joj izmakao ni sam Stvoritelj. O tome govori i samo Sv. pismo: »Sva stvorenja zajedno uzdišu i sva se skupa nalaze u porođajnim mukama sve do sad. No ne samo ona, već i mi koji imamo prve plodove Duha« (Rim 8, 22). Čitav naš život je golema patnja, od početka do kraja: »On entre, on crie. Et c'est la vie. On crie, on sort. Et c'est la mort.«

Bol je toliko isprepletana sa životom, da se može smatrati njegovom pretpostavkom i njegovim dokazom. Gdje je život tu je i bol. Tamo gdje nema boli nema ni života. Ona je ljudski existencijal, kako bi rekli moderni filozofi (Frankl: *Homo patiens*). Stvari i mrtvaci ne osje- ćaju boli. Ona je nepobitna antropološka činjenica, sastavni i fatalni dio ljudske existencije. Odatle Krležina tužaljka: »Život je neizlječiva bolest.« A jedna luxemburška poslovice veli: »Za jednu kap radosti treba popiti čitavo vjetro žalosni.«

Svi su ljudi podložni patnji, nitko nije iznimka. Doduše, postoji fenomen nazvan analgezija, tj. neosjetljivost za fizičku bol. Ali to je abnormalna i bolesna pojava. Zdravlje i život tih ljudi su opasno i trajno ugroženi. Oni se ne mogu braniti od bolesti i biološke ugroženosti. Ima i onih koji su preosjetljivi za bol, izloženi hiperalgeziji i paroxizmu. Njihov je ži- vot pravo mučeništvo. Osjetljivost na bol zavisi o tzv. »pragu boli«. A

¹ *Salvifici Doloris* (Osservatore Romano. Documenti. 11. II. 1984).

također i o duševnoj dispoziciji: plemeniti su ljudi više izloženi moralnim patnjama. Sve rase, sve nacije i svi ljudi su podloženi boli, iako su neki izdržljiviji u podnošenju muka.²

Da bi bolje razumjeli smisao boli, moramo odmah na početku razlikovati dvije kategorije bolova: fizičke (tjelesne) i psihičke (ili moralne). Fizičke boli su posljedica fizioloških akcija i reakcija na naše tijelo, osobito njegov živčani sustav (neuralgija). Nas više zanimaju psihičke boli, tj. one koje se odražuju u našoj duši.

Duševne ili moralne patnje iskazuju se dvovrsno: kao afektivne i kao kognitivne. Afektivne su boli prožete čuvstvenom dimenzijom, one na bolni podražaj odgovaraju osjećajem nelagode, patnje i obrane. Ozbiljni istraživač fenomena boli Ronald Melzack piše: »Bol je emotivna kvaliteta, nešto što bojadiše sve naše sjetilne doživljaje.«³ Stoga je moguće da i čisto čuvstvo, npr. ljubav, postane bol, i to neizlječiva.⁴ Što je jača strast, to je jača i bol. Latinska riječ »passio« označuje patnju i strast. S pravom, jer se one uvijek dodiruju.

Kognitivna bol je plod intelektualnog uviđaja. Stoga se još naziva aksiološka, prosudbena. Ona uključuje naš ne samo emotivni nego i racionalni sud o doživljenome, koji prouzrokuje duševnu patnju. Duševna bol može biti i moralnog porijekla (napr. uzrokovana grijehom). Općenito sve psihogene i psihofornne boli zovemo moralnima. Psihološke dimenzije boli ovise o:

- osobi patnika, njegovu značaju, čudi i odgoju,
- stupnju civilizacije i općem stavu prema životu (napr. odnos prema rađanju: na Zapadu se osjeća kao bolno, a u nekim je krajevima bezbolno⁵),
- svraćanju pažnje na bol (ona je povećava),
- osobnom iskustvu: tko nije doživio teže patnje, više je osjetljiv,
- čuvstvenom stanju: strah uveličava bol,
- aksiološkom stavu i motivaciji (manje pati ranjenik koji je stradao za vjeru, uvjerenje ili domovinu, dakle mučenici općenito),
- sugestiji (hipnoza) i autosugestiji (napr. poznata medicinska pojava »placebo«),
- duševnom zanosu: trans i ekstaze blokiraju bol (mistici, vizionari, fakiri i sl.).

Naravno je da ne možemo povući granicu između duševnih i tjelesnih boli u čovjeka. Svaka fizička bol je ujedno i psihička, a i psihička bol može imati fizičke reperkusije. Obje komponente su stalno isprepletene, jer čovjek je psihosomatska cjelina. Kako čovjek uvijek trpi zbog ne-

² Pokusi u SAD su pokazali da su Talijani, Židovi i Crnci više osjetljivi za bol. Sjevernjak npr. stenje i plače kad je sam. Talijan plače kad su drugi blizu.

³ R. Melzack, *L'enigma del dolore*. Zanichelli, Bologna 1976, str. 103.

⁴ Lijepo to izražava jedna slovenska pjesma: »Za bolezen so zdravila, za ljubezen leka ni«.

⁵ Kod nekih afričkih plemena za vrijeme trudova žene muž glumi porodilju, a žena rađa bezbolno (taj običaj su Francuzi nazvali »couvade«).

koga zla koje doživljava, bilo ono tjelesno ili moralno, bol možemo definirati skupa s papom Ivanom Pavlom II. kao »iskustvo zla zbog kojega čovjek trpi« (Salvifici doloris, unaprijed SD, 7).

Ima li bol smisla?

Kao existencijal, bol je existencijalno pitanje u ljudskom životu.⁶ S porođajnim bolovima dolazimo na svijet, kroz patnje se probijamo čitav svoj vijek, a smrtna borba nam je posljednji pratilac. Život je ljudski patnja od kolijevke do groba. Ima li takav život smisla? Kakvu ulogu bol igra u našem životu kad ga toliko prožima od rođenja do smrti? Je li ona existencijalno zlo ili dobro?

Nije lako odgovoriti na to pitanje jer svaka patnja ima dva lica. Prvo joj je lice zaista bolno, mučno i neugodno. Posjetila nas kao kratkotrajni bol ili kao dugotrajna patnja, uvijek nas iscrpljuje trpljenjem i mukom. Fizički nas kinji i muči, radno onesposobljava, duševno uzbuđuje. Prati je gubatk zarade (i sebi i obitelji i društvu), troškovi liječenja, opterećenje obitelji. Sili nas na upotrebu lijekova i sedativa, a često baca i u njihovu ovisnost.

Bol u duši stvara patnju, nezadovoljstvo, čemer, jad i osjećaj ugroženosti. Bolesnika, navodi na očajne misli, tjeskobu, nemir i strah, nekada i na pokušaje samoubojstva. Neke od patnika zna dovesti i do patoloških perverzija: hysterije, patofilije, hipohondrije, mazohizma, sadizma i sl. U vjerniku može poljuljati vjeru i nadu, baciti ga u sumnje o dobroti Božjoj. Moguće su i mnoge druge negativne posljedice.

No ista ta bol može proizvesti i pozitivne učinke. Ona ima svoje bolje, dobrohotno lice. Fizička bol je korisna jer upozorava bolesnika da s njegovim organizmom nešto nije u redu. Simptom boli otkriva skriveno zlo i usmjeruje liječnika gdje će tražiti uzroke. Već smo vidjeli kako neosjetljivi za bol mogu teško stradati. Medicina poznaje dosta takvih slučajeva.⁷ Stoga nam osjet boli dobro dolazi kao izvrstan »alarmni sistem« ili kao zaštitni reflex (Schutzreflex). Čuvar je našeg tjelesnog integriteta i zdravlja.⁸

Bolnost može biti pozitivna i na duševnoj razini. Ona nas tjera ne samo na liječenje, već i na snalaženje u neprilikama, na veći rad u oskudicama i na solidarnost u općim tragedijama. Poznato je iz povijesti da su mnogi velikani duha izrasli upravo na tlu fizičkih ili psihičkih bolova. Siromaštvo i bijeda učinili su slavnim učenjacima postolara Linnéa i šegrtu Frauenhoferu, književnicima Dickensu, Londonu, Dreiseru, Wellsu i Showu, državnicima Franklinu, Lincolnu i Masaryku. Bolest nije bila zapreka u radu mucavom Demostenu, gluhom Beethovenu, slijepom Miltonu i Dégasu, kržljavom Rubensu, grbavom Leopardiu, šepavom

⁶ M. Boxberg, *Leiden — ein Grundproblem menschlicher Existenz*. Altenberge 1981.

⁷ R. Merzack, op. cit., 1.

⁸ Suze i plač su fiziološka potreba i u životinjskom svijetu. God. 1955. su ribari uhvatili velikog morskog sisavca »morsku vilu« (mermaid) na Pacifiku. Dok su je prevozili na suhu, ona je »plakala«, tekle su joj obilate suze. Čim su je stavili u akvarij, prestala je suziti (*Time*, dec. 5, 1953, str. 33).

Byronu, paraliziranom Toulouse-Lautrecu i stotinama drugih. U tamni-
cama su nastala najbolja djela Boethiusa, Morusa, Campanelle, Cervan-
tesa, Bacona, Pellica, Wildea itd.

Je li dakle bol nešto dobro ili zlo? Može li biti dobro kad nas muči to-
likim patnjama i ogorčava nam život? Može li biti zlo ako je čuvar na-
šeg života i zdravlja, ako je humus naših stvaralačkih snaga? Jedno-
stran odgovor ne bi bio pametan ni pravedan. Bol je i dobro i zlo,
dvolično božanstvo poput Janusa. Sunce koje grije i prži, kiša koja na-
tapa i razara, vino koje hrani i truje. Kakve će nam plodove donijeti,
gorke ili slatke, ovisi najviše o nama, samima.

Pošto je bol uvijek mučna i teška, mi smo skloni da je proglasimo
zlom. Ona jest nekakvo zlo, ali ne u sebi (*malum in se*). Ona u ontolo-
škom redu ne postoji kao zlo, ali je pratilac svakoga živog bića. Ili,
govoreći klinički, ona nije bolest nego simptom bolesti. Patnja postoji
kao što postoje i zli ljudi, ali nitko ne može biti, zato što je čovjek, zlo
u sebi. Ona nije zlo, ali je posljedica nekog zla.⁹ Dobro je papa kazao:
bol je samo »iskustvo zla«.

I tako zagonetka ostaje zagonetkom. Bol je i dobro i zlo, ali u sebi nije
ni dobro ni zlo. Ostaje kao bolni i nerazrješivi problem. Enigma i mi-
sterij!

Bol je prije svega fiziološka tajna: još pravo ne znamo kako nastaje i
gdje joj je centar (prije se mislilo da joj je središte u mozgu, danas to
nije sigurno). Ujedno je i filozofska zagonetka: odakle zlo na svijetu i
s njime bol? Ništa manje je i moralna sablazan: zašto je često zlo pove-
zano s užitkom, a dobro sa bolju? Zašto dobri pate, a zli uživaju? To je
i nepronični vjerski misterij: čemu dobri Bog dopušta zlo i patnju? Pro-
blem zla i patnje najveći je i najuzasniji od svih misterija. *Mysterium
iniquitatis!*

Odakle patnja na svijetu?

Je li patnja samo misterij ili je možda i apsurd? Može li ona uopće imati
smisla? Kako se trpljenje daje spojiti s ljudskim dostojanstvom?¹⁰ Možda
će nam u objašnjenju tih pitanja pomoći jedno drugo, prvotnije pitanje:
odakle uopće bol na svijetu, gdje su njezini izvori?

Što se tiče same fizičke boli, njezin neposredan povod nam je poznat.
Bol namne nastaje kad neki štetni nadražaj, bilo da dolazi izvana ili se
pojavi u samom organizmu, iritira naše tijelo. Taj nadražaj hvataju tzv.
kožni receptori (oni na epidermi ili oni na nutarnjim organima), a živci
ga prenose preko spinalne osi u talamus i mozak, gdje nam postaje
svjestit. Uzročnici fizičke boli, tj. štetni podražaji, redovito su fizičke
naravi: mehanički, toplotni, električni, kemijski. Podražaji ne moraju
biti uvijek aktualni, bol nastaje i kao odraz prije doživljenih nadražaja.

⁹ Slično je i sa fenomenom vlasti. Zlo je što čovjek mora vladati nad čovje-
kom. A opet je nužno zlo sve dok čovječanstvo ne sazori za suživot bez
vlasti.

¹⁰ H. Vetter, *Der Schmerz und die Würde der Person*. Knecht, Frankfurt 1984.

Tako je poznata pojava da neki ljudi osjećaju bolove u već davno oštećenoj ruci ili nozi (tzv. bol-fantazma).

Osjet boli je specifičan među ostalim osjetima. Samo nije jasno da li on posjeduje svoja vlastita osjetila ili ga proizvode u međusobnoj igri sva ostala osjetila. Postoje bolne točke na koži, ali također bol postoji i bez njih.

I psihičke boli mogu nastati iz fizičkih korijena. Sve tjelesne povrede prouzrokuju odgovarajuće duševne muke. No psihičke boli opet mogu imati svoje specifične izvore, neovisno o tjelesnima, koji su psihogene naravi, npr. gubitak dragih osoba, osjećaj krivnje, strah, tjeskoba, klevete, progoni, svađe, mržnja itd. Kako one nastaju? Zašto uopće nastaju?

Opći izvor svih naših jada leži u *nesavršenosti* stvorova. Jedini je Stvoritelj apsolutno savršen, samo on ne može trpjeti.¹¹ Sve što je stvoreno nužno je nesavršeno, dakle i podložno boli. Bolnost pripada samoj definiciji stvorenoga. A zašto Bog nije stvorio savršena stvorenja? Nešto takva bi bilo nelogično, protivno i samoj njegovoj svemogućnosti. Apsolutni Bog ne može stvoriti sebi jednaka bića. Božanstvo je neponovivo. Uz Boga drugi Bog ne može postojati. To bi bio apsurd. Bog je jedini ili ga uopće nema.

Misao o nesavršenosti kao prvotnom uzroku boli izložio nam je i papa u svojoj enciklici: »Čovjek trpi zbog zla koje je izvjesno pomanjkanje, ograničenje ili izobličenje dobra. Moglo bi se reći da čovjek trpi radi dobra u kojemu on ne može sudjelovati i od kojega je, u određenom smislu, isključen ili kojega se je lišio on sam« (SD, 7). Prema tome čovjek je lišen ili se sam lišio dobra zbog svoje ograničenosti.

Manje ćemo se čuditi što nas nesavršenost košta boli ako se sjetimo da čak i svoje male savršenosti plaćamo patnjama. Uzmimo kao primjer jednog plemenitog čovjeka koji je prema svakome fin, ljubazan, susretljiv, uslužan i osjetljiv za tuđa stradanja. Koliko njega to košta? Kako skupo mora on platiti te svoje odlike! (Sad će nam biti jasnije kako je nastala teorija o Božjoj patnji. Upravo zbog Božje neizmjerne ljubavi prema trpećem čovjeku!).

Stoga je sve ljudsko — zato što je stvoreno — ujedno i manjkavo. I najveće ljudske vrline lomne su i defektne. Prati ih teret i muka nesavršenosti. Vjeru nagrizi sumnja, nadu strah i očaj, a ljubav mlakost i zabrinutost. »Amor meus crucifixus est« (Ignacije Antiohijski). Patnja, dakle, nije samo kazna za naše krivice. Ona je sudbina stvorova, čovjekov existencijal.

Jobova stradanja su najbolji dokaz kako patnja nije isključivo božanska kazna. To potvrđuje i papino pismo: »Ako i jest istina da patnja ima

¹¹ Međutim u posljednje vrijeme niču teorije i o patnjama Božjim: K. Kitamari, *Theologie des Schmerzes Gottes*. Vandenhoeck, Göttingen 1972. F. Varillon, *La souffrance de Dieu*. Centurion, Paris 1975. J. Galot, *Il mistero della sofferenza di Dio*. Cittadella, Assisi 1975. H. Riedlinger, *Vom Schmerz Gottes*. Herder, Freiburg 1983.

¹² N. Berdjajev, *Poreklo dobra i zla* (Pravoslavna misao, sv. 31, g. 1984, 17).

smisao kazne, nije istina da je svaka patnja posljedica krivnje te da ima značaj kazne «(SD, 11).

Želeći osloboditi Boga od odgovornosti za zlo na svijetu, N. Berđajev prihvaća tzv. apofatsku teologiju, po kojoj je sloboda (korijen zla i i boli) stvorena ne od Boga, već od praništavila, bezdana, nebića. Bog je stvoritelj svijeta i čovjeka, ali ne i slobode koja je izvor zala.¹² Takvom se krivom apologetikom upada u maniheizam (premda ga Berđajev izrazilo odbija) i prihvaća dva načela: Sloboda-zlo i Bog-dobro.

Danas je u modi teorija evolucije koja je u svojoj srži optimistička. Prema njoj se sve kreće naspram boljemu i savršenijemu. A kako tumači postojanje zla i boli? Za njih veli da su »nuzprodukt« evolucije, njezini neminovni pratioci. Dok je u razvoju, svijet ne može biti savršen i bezbolan. Razvijajući se, čovjek se obogaćuje i usavršuje, ali istodobno i čisti od svojih slabosti. Usput gubi mnoga dobra: zdravlje, mladost, drage osobe, fizičku snagu i zemaljske probitke. A to je sve bolan proces, to je cijena koju isplaćuje za svoj napredak.

Monisti pripisuju prirodi odgovornost za zlo i patnje (a to je zaobilazni način priznanje njezine nesavršenosti). Monist G. Geley i optužuje i opravdava prirodu navodeći stihove Gyau-a: »Ako ima nesretnika, ipak nema krvnika, priroda naime ubija nevino«. Zatim Geley nastavlja navivno: »Uostalom, monistički naturalizam pruža nam zadovoljavajuće tumačenje zla smatrajući ga uvjetom usavršavanja vrste i ostavljajući nam nadu budućeg dobra, vjerojatnog konačnog dostignuća evolucije. Sreća naših potomaka bit će plod naših trpljenja.«¹³

Možda će biti dobro na gornje tvrdnje dodati lijepu Pascalovu misao: »Priroda nam pokazuje savršenstva kako bi se očitovala kao slika Božja. Ali nam otkriva i svoje praznine kako bi nam pokazala da je samo slika.«¹⁴

Manjkavosti »majke prirode« odražavaju se i u naravi njezine djece ljudi. Čovjek je pun duševnih i tjelesnih slaboća, a sve one rađaju bolom. Budisti već davno znadu da je pretjerana žeđ za užitkom, nasladom i životom sigurni izvor boli. Osim slaboća u čovjeku se ukorijenila i teža tragika: pun je zloća. Zbog njih on svojom krivnjom sam sebi nanosi zlo i boli. Ne samo sebi već i bližnjemu: klevete, osvade, osvete, mržnja, progoni, ubojstva, ratovi itd. On je čak to zlo institucionalizirao i na društvenoj razini: zatvori, logori, torture, nasilje, teror, diktature itd.

Izvori boli leže ne samo izvan čovjeka. Oni leže, na žalost, u njemu samome, u njegovoj pomamnoj žudnji za nasladom. Dakle, i u njegovoj slaboći i u njegovoj zloći. Čovjek je glavni kovač svoje ne/sreće!

Čemu patnja?

A zašto čovjek sam sebi zadaje bol? Čemu uopće patnja u čovjeku? Već smo naslutili odgovor. Izvorište ljudske patnje je u njegovoj nesavršenosti (zbog koje nije kriv) i u njegovoj moralnoj zloći (za koju jest kriv). Perditio tua ex te, Israel!

¹³ G. Geley, *L'être subconscient*. Pygmalion, Paris 1977, str. 8.

¹⁴ Cit. po M. Škvorc, *Vjera i nevjera*. FTI, Zagreb 1982, str. 504.

Ali čemu onda patnja životinja? One barem nisu krive za svoja stradanja. Opet smo na tlu nesavršenstva stvorenog života: životinje boluju jer su živa bića. Bol je i njihov existencijal. Pače za njih je još potrebniji nego za ljude, jer one nemaju razuma da se mogu očuvati od svake opasnosti. Uloga je boli kod životinja protektivna.

Ako smo uspjeti barem donekle odgovoriti na pitanja o razlogu patnje ljudi i životinja, Dostojevski nam je postavio pitanje na koje naš ljudski razum ne zna odgovora: zašto trpe nevinna djeca? Suzu djetetovu ne može opravdati nikakva filozofija ni kazuistika. Zbog dječje suze je Ivan Karamazov »vratio Bogu ulaznicu za raj«. . .

Pobornici su pesimizma sliku svijeta još više začemerali, osobito u prošlom stoljeću (Schopenhauer, Byron, Leopardi). I naš Kranjčević stalno šmrca od Weltschmerza. Pesimisti najvole gledati tapet s njegove naopake strane. Nekima ne pomaže ni vjera: »Nema rješenja za problem zla: ono bi bilo sablažnjivije i od samoga problema«. ¹⁵

Ni načelni optimisti ne mogu riješiti stvar. Oni promatraju tapet samo s njegove ljepše strane. Leibnitzu je ovo najbolji mogući od svih svjetova. U svojoj evolucionističkoj filozofiji Geley vidi »une admirable explication du mal«. ¹⁶ Ne koristi zatvarati oči pred činjenicama: život je gorak i obilato začinjjen suzama. »Ostavite žito i kukolj do žetve«, rekao je Isus.

Neki se ljudi mire sa sudbinom i bez pogovora prihvaćaju bol kao element života (stoici). Iz njega izvlače ono što im pruža. Paralizirani psihoterapeut Ringel veli za sebe: »Ja sam od 1959. paraliziran, i to ozbiljno. Ne oklijevam vam priznati da toj patnji mnogo zahvaljujem. U svojoj nastupnoj besjedi kao ordinarij za kliničku psihologiju rekao sam: kad sam počeo teže hodati, tek tada sam zapravo počeo hodati. U duhovnom pogledu sam postao dvostruko i trostruko pokretniji.« ¹⁷

Drugi potpuno odbijaju svako mirenje s patnjom. Apsolutno je odbacuju. Zbog toga se potpuno bacaju u krilo epikureizma i hedonizma po načelu »Carpe diem«. Njihovo je životno načelo užitak. ¹⁸ Oni koji su umjerenih načela i žele samo mir skloni su nirvani, tj. stanju neosjetljivosti. Kad su dosljedni do kraja, onda idu do samoubojstva. ¹⁹

Treći se hvataju u misaoni koštac sa samim pojmom trpljenja. Proglasuju ga besmislenim, rušilačkim, apsurdnim (Camus: Sif). U njemu vide tragiku svijeta i čovječanstva i zovu na uzbunu. Treba nešto poduzeti da se patnja ukloni s našeg obzorja. Ali što? Što nam nude osim negacije?

A ne bi li se mogao zauzeti i pozitivan stav prema boli? Možda ona ima ipak neki smisao i određenu ulogu u ljudskom životu? Zar joj se ne mo-

¹⁵ M. Bellet u reviji *Christus*, br. 92, g. 1976, str. 407.

¹⁶ G. Geley, op. cit., 182.

¹⁷ *Herder Korrespondenz*, br. 5, g. 1984, str. 212.

¹⁸ Prorok pansexualizma S. Freud nije se znao odricati. Premda je bolovao od raka na ustima, stalno je pušio. Dva dana prije smrti zatražio je od liječnika eutanaziju (D. Schultz, *A history of modern psychology*. II izd. Academic Press, New York 1975, str. 310).

¹⁹ V. E. Frankl, *Zašto se niste ubili?* Odra — Zagreb 1978.

že naći baš nikakvo osmišljenje? Nije li moguća i sublimacija patnje? Ima li ona neko značenje i na nadnaravnom planu? Ako ju je već Bog dopustio, nije li je uvrstio u svoje providencijalne planove? Ako život ima smisla, tada i bol mora imati smisla, zaključuje Frankl.

U školi patnje

Smisao života otkriva smisao patnje. Prema Franklu osmišljenje života odvija se na tri načina: 1. po našem djelovanju: što dajem svijetu? 2. po našem vrednovanju: što tražim od svijeta? 3. po našoj patnji: koji joj smisao dajem? To moje emotivno i kognitivno vrednovanje boli utječe ne samo na kvalitet boli nego i na kvalitet i smisao života. A životno iskustvo nas uči da »without pains no gains«, kako veli engleska poslovice. Kad bi čovjek mogao živjeti bez ikakvih patnja, bio bi vrlo osiromašen. Ostao bi bez mnogih blagodati križa. Bol je naime plodonosna na naravnom i vrhunaravnom planu.

Bistrovidni vladika Njegoš dobro je primijetio: »Udar nađe iskru u kamenu, bez njega bi u kam očajala.« Iskra ne može vrcnuti bez bolnog udara, tek onda se ona razvija u plamen što svijetli i daje energiju. Dok čovjek boluje od duševnih i tjelesnih rana stiže nova osvjetljenja i novu snagu u borbi. Trpjeti ne znači samo se mučiti, nego i učiti. »Nevolja gola — najbolja škola!« To su znali još i stari narodi: *Quod nocet, docet*. A prije svega mudri Grci: »*Pathémata — mathémata*« (patnja je škola). Jer, kako reče J. J. Rousseau: »Čovjek je učenik, učitelj je bol.« Nema boljeg učitelja od njega niti bolje škole od njegove. U njoj se nauči više nego na bilo kojem fakultetu ili u bilo kojoj knjizi. I suvremeni psihoterapeuti imaju slično iskustvo: »Mi svi imamo potrebu užitka, ali nas oblikuje patnja a ne užitak.«²⁰

U obijesti nas moraju učiti drugi, u patnji se učimo sami. Ona je najbolja škola samoodgoja. Uči nas kako moramo preuzeti odgovornost za vlastiti život i zdravlje. Sili nas na izdržljivost, vježba u strpljivosti, snaži u snalažljivosti i trenira u jakosti. Te i slične kreposti se stječu samo u školi boli. Sve humane vrednote ovise u većoj ili manjoj mjeri o znanju što smo ga stekli na tom životnom učilištu.²¹ Bol je jedino sveučilište na kojemu svi polazemo ispitate.

Do potpune ljudske zrelosti najviše nas vodi patnja. Nitko tko nije trpio ne može biti zreo čovjek. Tu se stepenicu nikako ne može preskočiti u ljudskom razvoju. Pače, po riječima Mcdonella, patnja spada u samu definiciju zrelosti: »Zrelost se djelomice definira kao sposobnost trpljenja.«²² Iz povijesti i biografija velikih ljudi evidentno proizlazi činjenica presudne uloge patnje u sazrijevanju njihove ličnosti. Ništa tako ne čeliči i oplemenjuje čovjeka kao herojski podnešena bol. Heroji i sveci su se vinuli do najviših stupnjeva čovjštva upravo preko očišćujuće vatre

²⁰ To su riječi dr. Franke Dolto: »Nous avons besoin de plaisir, mais ce n'est pas le plaisir, c'est la souffrance qui nous façonne.«

²¹ V. E. Frankl, *Homo Patiens*. Interpretazione umanistica della sofferenza. Ed. OARI, Varese 1972.

²² »La maturité se définit, en partie, comme la capacité de souffrir« (K. Mcdonnell, *Psychiatrie et pastorale*, Lumen vitae, br. 2, g. 1957, str. 267).

patnje. »Per angusta ad augusta«, bila je njihova deviza. »Nema digniteta koji se ne temelji na boli«, spoznao je iskusni Malrax.²³ A pjesnik Baudelaire je blagoslivao Gospodina: »Blagosloven budi, moj Bože, koji nam darivaš patnju kao božanski lijek za naše nečistoće... Bol je plemstvo jedino na svijetu.«²⁴

U Nazorovu romanu *Pastir Loda* glavni junak pita pjesnika Góra: »Kad ću postati čovjek?« Pjesnik mu odgovara: »Čekaj dok zaplačeš. Iz prve suze niknut će tvoje čovještvo. Bez nje nema čovjeka.«²⁵ U pedagogiji boli nalazi se i jedino opravdanje za odgojno sredstvo što se zove kazna. Kažnjavanje bi bilo najokrutnije bezakonje kad ne bi imalo svoju istinsku odgojnu funkciju. Samo zbog toga tvrdi naš narod da je »šiba u raj u rasla«. I slovenska poslovice »Vsako zlo za boljše« upućuje na pedagošku ulogu boli. Alko ništa drugo, bol je kontrapunkt sunčanoj strani života, razbija monotoniju i dosadu. Bol nas uči cijeniti radosne časove bivovanja: »Iza tuče vedrije je nebo, iza tuge bistrija je duša, iza plača veselije poješ.« (Njegoš)

Naravno, nije bol kao takva, u sebi samoj, neka vrednota. Ona postaje vrijednost tek u rukama mudra čovjeka. Samo joj razumno biće daje pravu vrijednost kad je znade osmišljeno prihvatiti i maksimalno se njome okoristiti. Jer nije dosta trpjeti. Treba znati trpjeti. I treba junački trpjeti. »Sretan život je nemoguć, tvrdi Schopenhauer. Najljepše što čovjek može postići to je herojski život.«²⁶

Jedan biskup, kojega patnja nije poštedjela u životu, došao je do dragocjene spoznaje: »Postoji jedan drugi pogled na patnju: nadvladavanje patnje. Pobjeda nad njom. Patnja kao korist. Patnja kao vrelo snage, kao znak našega karaktera, kao naš ulazak u svijet jakih.«²⁷

No, osim svijeta jakih postoji još jedan bolji svijet — svijet svetih. I sveci su junaci, hrabro su prevladavali bol. Nadvisili su sami sebe. Preko patnje su se izdigli iznad zemaljskih vidika, izvukli se iz ljudske kože, otkrili božanske horizonte i pridružili se Kristovom, spatiseljskom trpljenju. Otkrili su nove — nadnaravne — dimenzije boli.

Na vrhuncima patnje čovjeku se otvaraju novi vidici, on stiže krila za osvajanje nebeskih prostranstva, sprema se na uzlet u visine. Ako čovjek uopće može postati natčovjek, to može samo na križu. Papa nam isto naviješta u svome pismu: »Izgleda da patnja pripada čovjekovoj transcendenciji: ona je jedna od onih točaka u kojima je čovjek na neki način 'predodređen' da nadvisi samoga sebe« (SN, 2).

Otkupiteljska bol

Može li čovjek nadvisiti sam sebe i stupiti u božanski svijet? Očito je da ne može. To dokazuje i njegova zbunjenost pred tajnom boli. To pokazuje i iskonski pad prvih ljudi. Stoga nam je morao priskočiti u pomoć sam Bog. On je uzeo u svoje ruke problem boli.

²³ A. Malraux, *La condition humaine*. Ed. 36. Paris 1933, str. 399.

²⁴ Ch. Baudelaire, *Bénédiction*.

²⁵ V. Nazor, *Kurir Loda*. Matica Hrvatska, Zagreb 1946, str. 98.

²⁶ Cit. po V. Stanojević, *Tragedija genija*. Beograd 1960, str. 266.

²⁷ M. Škovorc, op. cit. 494.

I što je Bog učinio? On, koji zna od svakoga zla izvesti dobro, iskoristio je čovjekove patnje da ga preko njih nanovo stvori. Ono što je imalo biti ljudima na muku, on je pretvorio u otkupiteljski čin: »Deus mundum, olim creatum, redemptione recreavit«. Bog čovjeka preodgaja njegovom vlastitom patnjom. To dokazuje čitava povijest spasenja od protoevanđelja do evanđelja. Zaključani Eden se je opet otključao na Golgoti.

120
Sam Sin Božji ponudio je svom Ocu suradnju u otkupiteljskom djelu za svoju braću.²⁸ Postavši čovjek uzeo je na sebe naše grijeha s njihovim bolnim posljedicama. »Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit« (II Cor, 5, 21). Kao Bogočovjek dao je zadovoljštinu za naše krivice, naše je patnje prožeo i pročistio vatrom svoje ljubavi te ih ponio sobom na križ. Nije Krist problem boli rješavao lijepim riječima nego svojim patničkim činom. »Prije svega svojom vlastitom patnjom«, kako kaže papa (SD, 18). Bog je u Kristu postao sudionik naših ljudskih bolji. Ovdje Berdjajev sasvim ispravno opaža: »Samo zato možemo da se izmirimo sa tragedijom sveta, što je sam Bog uzeo na sebe patnju. Bog deli sudbinu svoga stvorenja.«²⁹

Eto novog misterija, ovaj put *misterija križa*. Put križa je postao putem spasenja. Isus nije izbrisao bol, nego ju je jednostavno podijelio s nama. Naša je bol postala njegova stvar.³⁰ Otada Bog trpi s nama i u nama. *Passio Christi fit passio Capitis atque membrorum, passio totius Corporis*. Ostala je patnja i nakon križa, ali odsad ona postoji u funkciji žrtve. Dobila je novu, otkupiteljsku ulogu. Postala je spasonosna bol. I tako se tek u Kristu razrješava tajna boli. Bog niti želi niti treba ljudske patnje, ali kad je njegov Sin i ostala njegova djeca — filii in Filio — nude Ocu dragovoljno kao znak ljubavi, Bog je prihvaća i daje joj otkupiteljsku moć. »Evanđelje patnje« razlaže papa, »znači ne samo prisutnost patnje u evanđelju kao jedne od tema Dobre Vijesti, nego isto tako i prisutnost otkupiteljske snage i spasiteljskog značenja patnje u mesijanskom poslanju Krista« (SD, 25).

Čitava se teologija križa sažima u otkupiteljsku snagu Kristove i naše ljubavi, dokazane patnjom križa. Ali velim: Kristove i naše ljubavi i patnje! A zašto i naše kad je samo Isus visio na križu? Zato što smo i mi s njime morali visjeti na tom »patibulu«. I doista smo visjeli ako smo se dragovoljno, iz ljubavi, uklopili u Kristovu žrtvu. Ako smo to uistinu učinili, možemo izjaviti sa sv. Pavlom: »Adimpleo ea quae desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia« (Col 1, 24). Na tu divnu Pavlovu riječ papa se poziva više puta u svojoj enciklici.

»Znači li to — pita se papa — da Kristovo otkupljenje nije potpuno? Ne. To samo znači da otkupljenje, izvršeno u snazi pokorničke ljubavi, ostaje stalno otvoreno svakoj ljubavi koja se izrazuje ljudskom patnjom« (SD, 24). Tu je mjesto i za našu osobnu patnju podnesenu iz ljubavi. Kristovo objektivno spasiteljsko djelo trebamo još dopuniti svojim subjektivnim patničkim doprinosom. Moramo postati solidarni s Razapetim, i

²⁸ B. Spencer, *God who dares to be man*. Seabury Press, New York 1981.

²⁹ N. Berdjojev, art. cit. 21.

³⁰ A. M. Dorn, *Leiden als Gottesproblem*. Herder, Freiburg 1981.

biti sudionici Kristove muke, tj. Šimuni Cirenejci. Ako mu pomognemo nositi križ za sebe i za braću, sasvim smo se uključili u njegovu spasi- teljsko djelo. Eto, sad nam postaje jasna i ona grozna tajna trpljenja djece i uopće nevinih ljudi.³¹

Samo na taj način, dragovoljno sudjelujući u Isusovoj žrtvi, za nas prestaje zagonetka boli i postaje nam razumljiva izjava mučenika Lovre: »Mea nox obscurum non habet«. Za vjernika iščezava tajna, a nastupa misterij. Otajstvo ljubavi i spasa u trpljenju. »Dolore e fede sono complici segreti.«³²

Bol je lakša kad se međusobno podijeli. Ako je Krist sa svojom Majkom bio s nama solidaran u našim patnjama, znači da i mi moramo biti solidarni u trpljenju s našom braćom i sestrama. Nije dosta da smo Cirenejci, moramo biti i Samaritanci. Razapeti je uzor za nasljedovanje: »Tko hoće da ide za mnom neka se odreče sebe, uzme križ svoj svagdanji i neka me slijedi« (Lk 9, 23). Gdjegod se pati tu mora biti i su-patnik. Ako patimo samo za sebe, onda nismo ispunili onu »adimpleo ea quae desunt...«

Još bih spomenuo samo jednu ulogu patnje u životu vjernika. Prema Bibliji ona je katkad i kušnja sa strane Božje. Dosta se je sjetiti povijesti patnika Joba. Zlato se kuša u vatri, a vjernik u bolima. »Na mucu se poznaju junaci«. I papa se pridružuje tom mišljenju »Patnja je u stvari uvijek jedna kušnja, nekada i veoma teška« (SD, 23). Ona je svjedočanstvo prave vjere i ljubavi. Jedina je ulaznica za nebo. Isus nas je i svojim primjerom i svojim riječima poticao na svladavanje ove kušnje: »Ako su mene progonili, i vas će... (Iv 15, 18). Imat ćete muka u svijetu, no nemojte se bojati, ja sam pobijedio svijet« (Iv 16, 33).

ZAKLJUČAK

Toliko smo dobra izrekli o pozitivnoj i otkupiteljskoj ulozi boli, da bi netko mogao primijetiti kako mi kršćani mitificiramo i mistificiramo jedno zlo koje toliko muči čovječanstvo.³³ Istina, bilo je i takvih pokušaja u povijesti kršćanstva (npr. flagelanti), ali ono nije nikada diviniziralo bol. Ono je uvijek priznavalo da je bol defekt u prirodi, jedan vid ljudske nesavršenosti. Za vjernike je bol samo nužno zlo, kojim se Stvoritelj služi u svojoj božanskoj pedagogiji samo na dobro stvorova. Kršćanin ne glorificira bol.

Patnja je odgojno i otkupiteljsko sredstvo u rukama Božjim. Sredstvo, a nikada cilj! Ni boli ni užitak nisu svrha ljudskog života. Oboje treba promatrati jedino u odnosu na konačni Cilj. Ni Krist nije spasio svijet isključivo križem, nego čitavim svojim životom, radom i naukom. Križ

³¹ H. S. Kushner, *When bad things hapen to good people*. Schocken Books, New York 1981.

³² K. Pflieger, *In lotta per Cristo*. Morcelliana, Brescia, str. 147.

³³ E. Castelli i dr., *Il Mito della pena*. Ist. di studi fil. Roma 1967. U. Hedinger, *Wider die Versöhnung Gottes mit dem Elend*. Theolog. Verlag, Zürich 1972.

nije bio posljednja riječ u Isusovom životu. On je svoje poslanje završio uskrsnućem i uzahašćem na nebo. Spasitelja ne valja gledati samo kalvarijski nego i sinoptički, tj. svestrano. On je boravio i na Golgoti i na Taboru.

Bol u životu kršćanina ima pokorničku svrhu. No mi svoju pokoru ne smijemo reducirati na »koru« tj. suhu askezu, a još manje na »okoru« (neki kršćanski stoicizam). Ona je pokora, a to znači pokornost volji Stvoritelja, i ujedno kazna za naše grijehе (od glagola koriti!).³⁴ Na našu sreću, ista ta kazna je ujedno i naš spas. Iskupljenje s naše strane, Otkupljenje sa Kristove.

Trpljenje je neugodno i mučno. U cjelini kršćanski gledano, ono je čudo ljubavi i milosrđa našeg Otkupitelja. Pretjerano je reći s Bernanosom: »Le maleur des hommes est la merveille de l'Univers« (ljudska patnja je divota svemira). Dovoljno je da uvidimo kako je bol plod nesavršenoga svijeta a vrata savršenoga (tj. otkupljenoga).

IS THE SUFFERING SALVIFIC?

Summary

Are the human pains, as a common vital phenomenon, something bad or good? At the first sight it seems something evil and absurd. With a deeper insight we comprehend its beneficent face too. Christ was solving the problem of sufferance not by philosophizing but by going on the cross. In such a way our suffering became beneficial.

³⁴ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srp. jezika*. JAZU, Zagreb 1972, sv. II, str. 155.